

десталов. Это модели свободной торговли, с одной стороны, и так называемого «устойчивого развития» [именно «sustainable»], с другой. Оба этих фетиша основаны на ложных представлениях о термодинамике, неуместных для описания живых процессов, не говоря уже о динамических взаимоотношениях антиэнтропийного развития здоровой экономики — человеческого общества.

Таков концептуальный багаж, лежащий в основе нашей политической деятельности, с ним мы обращаемся к вопросам мирового экономического кризиса. Очевидный крах номинального руководства США и других стран неизбежно выдвигает сегодня Ларуша и его движение на передний план. И мы выступаем за культурные преобразования, которые позволят вернуть человечество на путь прогресса и предотвратить катастрофу для всего человечества на многие поколения вперед.

С. Н. Антонюк, канд. екон. наук,
доцент кафедри історії економічних чинь
та економічної історії,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

С. ПОДОЛИНСЬКИЙ ПРО ЗАКОН НАРОДОНАСЕЛЕННЯ Т. Р. МАЛЬТУСА

In the following publication question of evaluation of S.Podolynskiy on T.R. Maltus theory of population is observed. According to Ukrainian and Western European facts, scientist, opposing to Maltus, comes to conclusion, that whereas enterprise is well organized, where people work sincerely, land income grows faster than population growth.

У 1880 р. С. Подолинський опублікував цікаву працю з економічних проблем — «Ремесла і фабрики на Україні». Як відмітив С. М. Чесноков, це була «перша економічна історія України й одночасно перший український підручник політичної економії» [2, с. 36]

Поряд із вирішенням такої важливої проблеми, як історична «доля капіталізму в Росії», ґрунтовним аналізом кооперації, мануфактури, машинного виробництва і їх еволюції в Україні та інших важливих соціально-економічних проблем, у цій праці вче-

ний виклав своє критичне ставлення до поширеної в XIX ст. теорії народонаселення Т. Р. Мальтуса, використавши для цього не тільки європейський, але й український фактичний матеріал.

С. Подолинський стисло викладає суть теорії Т. Р. Мальтуса. Останній, виходячи із так званого закону спадної родючості ґрунту, зробив припущення, що її продуктивність, і відповідно, виробництво продуктів харчування може збільшуватися в кращому випадку в арифметичній прогресії (1, 2, 3, 4, 5, ...), тоді як кількість населення зростає в прогресії геометричній (1, 2, 4, 8, 16, ...) і може подвоювати свою чисельність кожні 25 років. Суперечливу єдність даних тенденцій Т. Р. Мальтус охарактеризував в якості «природного закону народонаселення» і зробив висновок, що дія цього закону породжує абсолютне перенаселення Землі і неминуче приведе до зростання бідності.

Висновки Т. Р. Мальтуса, на думку С. Подолинського, ніким не доведені¹ і він акцентує увагу читача на тому, що «майже в кожній країні людство так швидко не подвоюється». Це підтверджує досвід як Росії, Англії і Пруссії (там воно подвоюється протягом 55—60 років), так і у Франції та Австрії, де на це потрібно ще більше — від 200 до 300 років [1, с. 134—135]. Відповідно вчений висловлює науковий прогноз відносно того, що «...чим яка країна ставатиме багатшою й освіченішою... й людство розмножуватиметься не так швидко...»² [1, с. 135]. Втім це припущення, із-за відсутності на той час конкретних фактів, С. Подолинський не розвиває, але наводить «проти думки Мальтуса ... інші заперечення».

Зокрема, він пише, що «Найголовніше із наших заперечень це те, що здобутки хліборобської й іншої праці можуть зростати скоріше, ніж зростає людство. Напевне, не всюди воно так буває, й багато є таких країн, наприклад Ірландія, де, здається, неначебто закон Мальтуса і справедливий. **Але всюди, де господарство добре упорядковане, де люди широ працюють і де, окрім того, для хліборобства й іншого здобуття в останні роки вже кори-**

¹ Визначений Т. Р. Мальтусом період подвоєння населення довжиною в 25 років опирався на реальний досвід збільшення населення США в XVI—XVIII, але причиною цього процесу була не прискорена народжуваність, а форсована еміграція європейців.

² Прогноз С. Подолинського почав справджуватися в високорозвинених країнах з другої половини XX ст.: значне збільшення доходів населення супроводжувалося помітним зменшенням народжуваності при зростанні виробництва засобів існування. Так населення Західної Європи, наприклад, виросло за минулі 200 років майже в 5 разів, але навіть при майже незмінних (а нерідко і скорочених за рахунок промисловості) площах сільськогосподарських земель європейці почали харчуватися значно краще, ліквідувавши в своїх країнах масову бідність і знедоленість.

стуються паровими й іншими машинами, там усяди здобуток зростає швидше від людства (виділено нами)» [1, с. 135].

Даний висновок С. Подолинський аргументує фактичними матеріалами почерпнутими із реалій тогочасної української дійсності. Для цього він наводить приклад кількох («і недобре, й гарно впорядкованих») господарств Довжицької волості Чернігівського повіту, де навіть за 110 років (з 1765 по 1874) кількість усіх людей не подвоїлась, а збільшилась лише на 81 %. Однак С. Подолинський не знав, скільки у минулому столітті ця волость вирощувала хліба, тому на зростання виробництва хліба за 110 років учений виходить опосередковано, через кількість худоби. А число худоби Довжицької волості за указаний період збільшилося майже в тому самому відношенні, що й число людей [1, с. 135]. Відповідно, посилаючись на те, що у господарстві XVIII століття, порівняно із виробництвом хліба, число худоби було більшим С. Подолинський робить висновок, що «в Довжицькій волості здобуток зерна виріс трохи швидше, ніж помножилось населення» [1, с. 135]. Разом із тим, учений відмічає, що Довжицька волость не дає певної відповіді на питання, що розглядається, і на неї однаково можуть посилатися як прихильники теорії Мальтуса, так і її противники. Тому він звертається до досвіду європейських країн: Іспанії (Біскай) і Франції.

Але чому для підкріплення своєї думки учений бере саме іспанську область Біскаю? Тому, що розглядаючи відносно зростання кількості людей і здобутків людської праці, С. Подолинський враховує таку важливу обставину, як воля (незалежність) людей. І якщо Довжицька область була під сторічною неволею кріпацтва і було би дивно, коли б люди від того розбагатіли, то Іспанія (Біскай) — це країна з давніх-давен, як відмічає учений, не тільки вільніша від інших, а навіть така, котра аж до останнього часу утримувала своє власне й доволі широке народоправство.

«Сто років тому, — відмічає С. Подолинський, — населення Біскаї становило 100 000 осіб, а щорічний здобуток зерна був 200 000 фанег пшениці ...й 400 000 фанег кукурудзи. Нині населення Біскаї подвоїлося, але на 200 000 осіб припадає тепер щорічно середнього урожаю: пшениці — 600 000 фанег, тобто утричі більше, а кукурудзи — понад 1 000 000 фанег, у 2 ½ разів більше...» [1, с. 136]. Таким чином досвід Біскаю, землі, що була гірською і далеко неплодоносною, але де працювали відносно вільні люди, з добре налагодженим господарством свідчив, як показує С. Подолинський, проти прихильників Мальтуса.

Що ж до досвіду Франції, то вчений наводить його для того, щоб не сказали, що таке швидке зростання здобутку трапляється тільки в деяких країнах, і то малих, а не взагалі при кожнім добрім господарстві. «З кінця XVIII століття, — пише С. Подолинський, — населення Франції зросло з 22 мільйонів до 36 мільйонів з лишком, тобто близько 70 %, а здобуток хліба — більш ніж на 100 %» [1, с. 136].

Із усього наведеного С. Подолинський заключає: «Нам здається, що цих кількох чисел очевидно доволі, щоб показати, що в нинішній час, коли є нужда на світі, а іноді навіть бідність зростає, замість того, щоб зрівнюватись із багатством, то виною є не те, що людей народжується дуже багато, а здобутку землі не вистачає. Навпаки, здобуток із землі може рости швидше від людства, а бідність усе ж ставати гіршою. Діятиметься це від неправильного упорядкування праці й усього господарства, від тяжкого ярма, накладеного на працю капіталом, ярма, котре тим часом можна й скинути, а зовсім не через який-небудь необхідний закон природи» [1, с. 139].

Висновки, які витікають із наведеного матеріалу:

1. С. Подолинський, як людина освічена, ерудована і талановита з однієї сторони робив усе, щоб ознайомити світову громадськість з українськими проблемами, а з іншої — інформувати українську громадськість про суспільно — економічні ідеї на Заході. Причому ця інформація подавалася ученим з критичної точки зору, що була підтверджена добротним фактичним матеріалом.

2. Враховуючи сільськогосподарські і демографічні проблеми, що склалася в Україні в кінці XX — на початку XXI ст., дуже актуальним і важливим для країни є положення вченого про те, що там, де господарство добре упорядковане, де люди щиро працюють, здобуток із землі росте швидше від зростання кількості населення. Це життєствердний висновок для сьогоднішньої України.

Література

1. Подолинський С. А. Ремесла і фабрики на Україні // Вибрані твори / Упоряд.: Л. Я. Корнійчук. — К.: КНЕУ, 2000. — С. 93—202.
2. Чесноков С. М. Забытый научный новатор // Бюллетень комиссии по разработке научного наследия академика В. И. Вернадского. № 12. — М.: Моск. гос. горного ун-т, 1994.